

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: перспективи розвитку вищої освіти України

Матеріали VII Міжнародної наукової конференції
“Модернізація вищої освіти України в умовах
Болонського процесу: аналіз вітчизняного досвіду
і перспективи розвитку”,
м. Одеса, 29–31 травня 2007 р.
і VIII Міжнародної наукової конференції
“Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи
вищої освіти в контексті Болонського процесу”,
м. Судак (Автономна Республіка Крим), 13–16 вересня 2007 р.

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор В. М. Чирков
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: перспективи розвитку вищої освіти
Б79 України: Матеріали VII Міжнар. наук. конф. “Модернізація вищої освіти України в умовах Болонського процесу: аналіз вітчизняного досвіду і перспективи розвитку”, м. Одеса, 29–31 трав. 2007 р. і VIII Міжнар. наук. конф. “Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи вищої освіти в контексті Болонського процесу”, м. Судак (Автономна Республіка Крим), 13–16 верес. 2007 р. — К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. — 368 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-846-1

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми реформування системи вищої освіти України, трансформації освітньої системи країни в умовах розвитку постіндустріального суспільства. Вища освіта розглядається в контексті державної політики України.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 978-966-608-846-1

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2007

Таравська Я. В. Національна освіта в контексті інтеграції в Болонську освітню систему	274
Семенюк Т. В. Процес соціалізації молоді: стадії становлення особистості	277
Люзняк М. Е. Болонський процес і його перспективи для українських студентів	287
Касіян З. Я. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів як критерій їхньої конкурентоспроможності	289
Муравка П. П. Основні напрями реалізації інвестиційних проектів підприємств агропромислового комплексу регіону	295
Шегедин М. Б. Наближення вітчизняної системи медсестринської освіти до європейських стандартів	301
Шегедин М. Б., Смачило І. С. Кредитно-модульно-рейтингова система організації навчального процесу у Львівському державному медичному коледжі ім. Андрея Крупинського	305
Павлюк В. В., Савельєва Т. В. Інформаційне забезпечення навчально-методичної роботи вищих навчальних закладів на засаді використання табличного процесора Microsoft Excel	310
Головко Н. І. Формування правової свідомості молоді як педагогічна проблема	312
Кузнецова О. О. Особливості самостійної роботи студентів як складової навчального процесу	319
Білокінь Г. М. Основні засади підготовки банківських фахівців у контексті Болонського процесу	324
Брунько Ж. А. Причины и факторы реальной дифференциации заработной платы	326

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Соціалізація кожної людини відбувається протягом усього її життя. Але найважливіші для формування особистості процеси відбуваються від народження до ранньої дорослості.

Індивідуальні причини зародження і розвитку відхилення від поведінки окремих людей, які закінчуються злочинами, майже завжди пов'язані з її педагогічною запущеністю через низький рівень і деформацію освіти, виховання, навчання і розвитку.

Одним із основних напрямів соціалізації особистості є права соціалізація, що передбачає вироблення у процесі освоєння соціального досвіду ціннісно-нормативної орієнтації особистості, коли приписи суспільних норм сприймаються нею як власні життєві установки.

Правова соціалізація — це:

- засвоєння критеріїв оцінювання юридичних ситуацій;
- вивчення законів і соціальних вимог, які визначають міру можливостей і належної поведінки в суспільстві;
- усвідомлення своїх прав і обов'язків, способів їх реалізації;
- оволодіння необхідними соціальними навичками шляхом правового навчання, правової освіти.

Результатом правової соціалізації, як правило, є правова сформованість особистості, її правова психологія. У педагогічному плані це пов'язано із правовою сформованістю її властивостей, тобто наявністю правових складових:

- правової освіти;
- правової вихованості;

- правової навченості;
- правового розвитку.

Вищий щабель проявів сформованості виокремлюється у вигляді правової культури особистості.

Як зазначають деякі автори [2; 3], правова соціалізація може здійснюватись у різних формах, серед них:

а) стихійне сприйняття права, що ґрунтується на власному правовому досвіді особи, епізодичному ознайомленні з відповідними нормативними матеріалами тощо;

б) організований цілеспрямований вплив на правосвідомість з боку держави та громадських об'єднань, який полягає у запровадженні видання професійно підготовленої правової літератури, в організації “круглих столів”, виступів у засобах масової інформації на правову тематику тощо;

в) самостійне систематичне вивчення текстів нормативно-правових актів, коментарів до них та іншої спеціальної юридичної літератури тощо.

Провідне завдання правової соціалізації — забезпечення правомірної поведінки особистості, що передбачає формування і розвиток у неї правової культури, правового виховання, правосвідомості.

Одним із аспектів всебічного розвитку особистості є висока правова культура, правове виховання та правова освіченість. Здатність людини розуміти правила співжиття і вимоги законів та відповідно поводитись не є вродженою, вона формується під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми, участі в різних видах діяльності.

Необхідним елементом доступу особистості до права є правове виховання, що насамперед має правозахисний зміст, але водночас формує і позитивне ставлення громадян до державних інститутів. Правове виховання — вузловий напрям у педагогічному забезпеченні правової соціалізації та правової культури студентів. У сучасних умовах правове виховання набуло глобального характеру.

Лише в останні часи з'явилися праці, в яких правове виховання розглядається як напрям у системі виховання [2; 3]. У сучасній педагогічній і юридичній літературі поняття “правове виховання” трактується по-різному. Так, у довіднику “Юридична термінологія” правове виховання визначається як соціально-

правова і педагогічна допомога особі, передусім молодій, у формуванні правової свідомості та правової культури, вихованні почуття людської гідності, розуміння соціальної цінності права; найгуманніший спосіб профілактики правопорушень; подолання явищ і наслідків правового нігілізму [1].

Правове виховання — цілеспрямований постійний вплив на особистість з метою формування в неї правової культури й активної правомірної поведінки.

Таким чином, мета правового виховання — дати особистості необхідні в житті юридичні знання та навчити її шанувати і дотримуватися законів і підзаконних актів, тобто сформувати досить високий рівень правової культури, здатний значно зменшити кількість правопорушень.

Правове виховання складається із формування правової свідомості, правової культури і правової поведінки. Правова свідомість складається з інтелектуальних (раціональних), емоційних та вольових процесів і станів. Кожен із цих компонентів має свою досить складну структуру, вони дуже тісно взаємопов'язані.

Інтелектуальна (раціональна) сфера правосвідомості включає такі процеси: відчуття, сприйняття, увагу, уяву, пам'ять, правове мислення і мову. Ці процеси психологи зараховують до пізнавальних процесів.

Одним із складників правової свідомості є певні стани: правові знання, вміння та навички. Правові вміння і навички пов'язані із вольовою сферою, особа повинна мати не тільки певний обсяг правових знань, знати свої юридичні права та обов'язки, а й вміти їх виконувати, використовувати і дотримуватись, мати навички захищати свої права, навички правомірної діяльності і поведінки, правильно приймати рішення, застосовувати норми права відповідно до вимог законності.

Другою сферою правової свідомості є емоційні процеси і стани. З емоціями надзвичайно тісно пов'язані правові почуття. Правові почуття — більш стійкі і тривалі психічні стани. Це така форма відображення правових явищ, яка сприймається і оцінюється особою відповідно до своїх потреб, інтересів і до потреб інших суб'єктів права і відображає суб'єктивне ставлення особи до цих явищ, почуття законності, права та справедливості. У процесі правової діяльності та поведінки правові почуття зли-

ваються з інтелектуальною і вольовою сферами індивідуальної правосвідомості. Вони виникають і розвиваються в результаті правової освіти, правової пропаганди, правової агітації, практичної діяльності і в правовідносинах.

До третьої сфери належать вольові процеси і стани. Вольова сфера правосвідомості особи починається із усвідомлення правових потреб та інтересів суб'єктів суспільних відносин. Правові потреби й інтереси — це джерело поведінки і діяльності особи, вони примушують її вступати в суспільні відносини.

Вольова сфера правосвідомості пов'язана з правовими установками і переконаннями. Правова установка — це стан готовності до правомірної діяльності й задоволення потреб та інтересів.

У сукупності інтелектуальна, емоційна, вольова сфери правосвідомості є необхідною основою для правочинної поведінки.

Отже, правова свідомість особистості — це така форма відображення правових явищ, яка включає психічні, інтелектуальні, емоційні та вольові процеси і стани; знання чинного права і законодавства; правові навички і вміння; правове мислення; правові емоції та почуття; правові переконання й установки, що синтезуються у прийнятих рішеннях і які скеровані на пізнання, спілкування і взаємодію у процесі правової діяльності та поведінки у сфері правосвідомості [3].

На підвищення правосвідомості, правової культури громадян спрямована “Програма правової освіти населення України”, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 366 від 29 травня 1995 р. [4].

Метою правового виховання молоді є формування в них правової культури громадянина України, що складається зі свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплених у Конституції України, з глибокої поваги до законів і правил людського співжиття, готовності дотримуватися й виконувати їх вимоги, що виражають волю та інтереси народу, з активної участі в управлінні державними справами, боротьби з порушниками законів.

У правовому вихованні та вихованні правової свідомості джерелами правових знань молодих людей є школа, газети, телебачення, радіо, учителі, юридична література, журнали, батьки, кіно, друзі, художня література, товариші по навчальному закладу тощо.

Як зазначає М. Фіцула [5], підвищенню результативності правового виховання сприяє ретельний аналіз проведеної роботи, виявлення ступеня ефективності тих чи інших виховних заходів, виявлення та усунення причин правопорушень.

Правова свідомість — сукупність правових уявлень, поглядів, переконань і почуттів, що визначають ставлення особистості до вимог законів, регулюють її поведінку в конкретній правовій ситуації.

Правові погляди мають бути засновані на загальних правових знаннях та уявленнях про державу і право, правові відносини між людьми, конституційні права та обов'язки особистості. Необхідно, щоб ці знання й уявлення правильно відображали певні правові норми, в противному разі погляди щодо права будуть хибними.

Специфічним недоліком правової свідомості окремих молодих людей є хибні уявлення про зміст правових норм, сформовані під впливом негативних явищ життя.

Аналіз педагогічної, психологічної та юридичної літератури дозволяє виділити й специфічні принципи правовиховної роботи школи. Один з них — єдність права і морального виховання. Тобто основу моралі і права становить єдність, яка виражається у спільності основних принципів, у тому, що право і мораль — це виразники передової свідомості та волі народу.

Механізм правового виховання — порядок переведення правових ідей та установок, що містяться в суспільній правосвідомості, у свідомість вихованців (особистості, суспільної групи).

Так, В. Г. Подзолков вирізняє два види правосвідомості: за змістом (рівнем) і за ступенем спільності. Перший вид поділяється на теоретичну, повсякденну, професіональну; другий вид — на масову (суспільну), групову, індивідуальну [3].

Теоретична правосвідомість вирізняється тим, що вона глибоко проникає в сутність права, правових явищ науковим обґрунтуванням закономірностей їх виникнення і розвитку. Вона передбачає систему теоретично обґрунтованих поглядів.

Повсякденна правосвідомість відрізняється від теоретичної тим, що виникає під час повсякденної, буденної діяльності людини, має емпіричний характер, складається із звичайних життєвих поглядів, уявлень і оцінок щодо права, правових явищ. Це свідчить про те, що повсякденна правосвідомість не завжди

правильна, іноді спотворена, примітивна. В ній у різному співвідношенні можуть бути як позитивні погляди, уявлення, оцінки, так і відсталі, помилкові, поверхові, протиправні, які необхідно виправляти під час правового виховання.

Індивідуальна правосвідомість — це соціально-психологічна єдність людини. Вона завжди виникає як відображення конкретних умов людини, особливостей структури особистості. Наразі вона є і відображенням суспільного життя. Формування індивідуальної правосвідомості — це найважливіший шлях становлення особистості, що відбувається під час засвоєння та усвідомлення норм і цінностей.

Правова свідомість належить до складу найважливішої складової системи регулювання безпосередньої поведінки людини у правовій сфері.

Найбільш сприятливий період для активного цілеспрямованого формування правосвідомості — підлітковий вік.

Останніми роками особлива увага приділяється структурі індивідуальної правосвідомості. По-різному обґрунтовуються складові елементи правосвідомості. Наприклад, Г. П. Давидов виокремлює два порівняно самостійних компоненти індивідуальної правосвідомості: раціонально-когнітивний і чуттєво-ціннісний. А. І. Долгова виокремлює п'ять елементів: 1) знання права; 2) уявлення про право; 3) ставлення до чинного права; 4) вимоги до права; 5) ставлення до виконання правових приписів. В. Г. Подзолков вважає за доцільне розглядати правосвідомість як систему, що складається із трьох елементів.

З погляду розвитку правосвідомості найбільше значення має те, що підлітковий вік — це вік самоствердження, активного формування соціальних інтересів і життєвих ідеалів, період все більшого орієнтування на внутрішнє регулювання поведінки, самооцінку і послаблення зовнішньої (батьки, вихователі) оцінки поведінки.

З іншого боку, необхідність активного розвитку правосвідомості в цей період зумовлюється тим, що прагнення до самостійності, незадоволення пасивним положенням ще не підкріплюються стійкими соціально корисними мотивами поведінки й інтересами, достатнім життєвим досвідом, правильним розумінням співвідношення свободи і відповідальності особистості.

Отже, правосвідомість має бути властива усім громадянам. Правосвідомість — це система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до чинного, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом. Правосвідомість не тільки виражає ставлення індивіда до правової дійсності, а й спрямовує її на певні зміни в правовому середовищі, прогнозує і моделює їх. Правова свідомість суспільства, окремих груп, індивідів органічно пов'язана з правом як цілісним соціальним інститутом, з його виникненням, функціонуванням і розвитком, із правотворенням і правозастосуванням, іншими аспектами правового буття суспільства.

Література

1. Головченко В. В., Ковальський В. С. Юридична термінологія: Довідник. — К., 1998.
2. Методика правового виховання / Под ред. А. В. Мицкевича. — М.: Просвещение, 1982. — 179 с.
3. Подзолков В. Г. Матеріали к курсу лекцій по правовому вихованню. — Тула, 2001.
4. Програма правової освіти населення України: Постанова Кабінету Міністрів України. — К., 1995.
5. Фіцула М. М. Правове виховання. — К., 2005. — 557 с.